

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

آسیب شناسی عدم توفیق چند ماه اخیر ایران در مبادلات تجاری با اوراسیا

دکتر هادی اعظمی^۱، سمیرا چناری^۲

۱-دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد

۲-دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد،

چکیده

برای بسط تجارت، تعامل سازنده با اقتصاد جهانی و تطابق تدریجی با استانداردهای جهانی، عضویت در بلوکهای تجاری منطقه‌ای و روی آوردن به چندجانبه گرایی اساسی‌ترین محور اقتصاد در قرن کنونی می‌باشد. اسناد کلان راهبردی و برنامه‌های توسعه‌ای جمهوری اسلامی ایران، تعامل سازنده و هوشمندانه با اقتصاد جهانی را به رسمیت شناخته و مورد تأکید قرار داده‌است و گرایش سیاست خارجی کشور ایران مبنی بر سیاست‌های کلی نظام در جهت مشارکت در تجارت جهانی از طریق ایفای نقش در قالب توافقنامه‌های تجارت بارزتر گردید. در سال‌های اخیر، ایران اقدامات مثبتی در زمینه انعقاد «موافقت‌نامه تجارت ترجیحی» با سایر کشورها در راستای اهداف اقتصادی مورد نظر انجام داده است. یکی از مهم‌ترین مورد، موافقت‌نامه تجارت ترجیحی ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا است. جدا از فرصت‌های پیش‌روی ایران در برقراری مناسبات تجاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، بر سر راه تجارت اقتصادی ایران محدودیت‌هایی قرار گرفته است که جمهوری اسلامی ایران را در بهره‌مندی کامل از این موافقت‌نامه دور نگه داشته است. لذا این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی روابط تجاری ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا را مورد مطالعه قرار داده و هدف مقاله ارزیابی و آسیب‌شناسی روابط تجاری ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا به ویژه در چند ماه اخیر می‌باشد.

کلیدواژه: ایران، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، روابط تجاری، موافقت‌نامه ترجیحی

آدرس دبیرخانه: تهران-سعادت آباد-بلوار فرحزادی-میدان کتاب-خیابان
کوهستان-کوچه گل آذین-بن بست یک-پلاک یک-طبقه سوم
آدرس سایت: www.iag.ir تلفن: ۰۲-۲۲۳۰۷۸۵۶۱ پست الکترونیکی: info@iag.ir

همایش بین‌المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه‌ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

۱-مقدمه

تجارت خارجی یکی از بنیادی‌ترین مباحث اقتصادی و یکی از عوامل مهم در اقتصاد جهانی محسوب می‌شود و ثروت کشورها را به گونه‌ی غیر قابل‌تصوری افزایش داده است. تجارت خارجی عاملی است که در شکل دادن محیط رقابتی نقش مهمی را ایفا می‌کند. امروزه عرصه تجارت جهانی را باید بدون تردید میدانی وسیع از فرصت‌ها و تهدیدها برشمرد. مبادلات تجاری در شکل وسیع خود اگرچه امکان افزایش فروش محصولات داخلی، رشد درآمد و انباشت ثروت را برای کشورها فراهم می‌آورد، لیکن شدت رقابت در بازار جهانی محصولات مختلف، خطر شکست در میدان رقابت را نیز در پیش‌روی کشورها و بخش‌های مختلف اقتصادی آنها قرار داده است. بدیهی است که ایران برای دستیابی به بازارهای صادراتی جهان و افزایش سهم از این بازارها به نسبت جمعیت و توان اقتصادی خود، باید ایجاد فضای مناسب برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و پیگیری عضویت در سازمان تجارت جهانی را محور اصلی این تعامل قرار دهد. در کنار توسعه روابط اقتصادی دوجانبه، یکی از مهمترین گزینه‌های پیشروی ایران برای بسط تجارت، تعامل سازنده با اقتصاد جهانی و تطابق تدریجی با استانداردهای جهانی، عضویت در بلوک‌های تجاری منطقه‌ای و روی آوردن به چندجانبه‌گرایی است. از سوی دیگر، اسناد کلان راهبردی و برنامه‌های توسعه‌ای کشور تعامل سازنده و هوشمندانه با اقتصاد جهانی را به رسمیت شناخته و مورد تأکید قرار داده‌است. در مورد جایگاه تجارت در اقتصاد ایران می‌توان گفت که از جمله مشخصه‌های اصلی اقتصاد ایران و خصوصاً تجارت خارجی، اتکای شدید آن به صادرات نفت است. افت و خیزهای قابل ملاحظه در عواید به دست آمده از نفت موجبات بروز عدم تعادل ساختاری در بخش‌های گوناگون اقتصادی شده است بررسی ساختار تجارت خارجی کشور نیز نشان می‌دهد که سهم عمده‌ای از صادرات کالای کشور به صادرات نفت اختصاص دارد سهم ایران در صادرات و واردات نسبت به جهان اندک است و در ترکیب واردات، اتکای بیش از حد به واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای برای یک دوره بلندمدت وجود داشته است. همچنین تمرکز صادرات کشور و سهم بالای نفت در صادرات کالایی مبین عدم تنوع کافی و توسعه نیافتگی ساختار تولید ملی، شکنندگی و آسیب‌پذیری تجارت در اقتصاد کشور است.

جغرافیای سیاسی ایران در حد فاصل منطقه آسیای مرکزی، خزر، خلیج فارس و غرب آسیا، همواره زمینه‌های بالقوه‌ای را برای پیشبرد اهداف اقتصادی-منطقه‌ای در سیاست خارجی ایران ایجاد کرده است. اما با توجه به الزام‌های ناشی از تحقق اهداف سند چشم‌انداز ۲۰ ساله و نقش همکاری‌های منطقه‌ای به عنوان یک بازدارنده مؤثر برای تضمین امنیت سیاسی و اقتصادی کشور در مقابل تهدیدهای خارجی، این موضوع اهمیت بیشتری پیدا کرده

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

است. بنابراین گرایش سیاست خارجی کشور مبنی بر سیاست‌های کلی نظام در جهت مشارکت در تجارت جهانی از طریق ایفای نقش در قالب توافقنامه‌های تجارت بارزتر گردید. در سال‌های اخیر، ایران اقدامات مثبتی در زمینه انعقاد «موافقت‌نامه تجارت ترجیحی» با سایر کشورها در راستای اهداف اقتصادی مورد نظر انجام داده است. یکی از مهم‌ترین مورد، موافقت‌نامه تجارت ترجیحی ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا^۱ است. موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در ماه می سال ۲۰۱۸ (اردیبهشت ۱۳۹۷) منعقد شده است. در مجموع شامل ۵۰۲ قلم کالای ترجیحی است که قرار است پس از سه سال، این موافقت‌نامه تبدیل به «موافقت‌نامه تجارت آزاد» شود. برای دستیابی به اهداف اقتصادی و رفع چالش‌های اقتصادی ایران، گسترش روابط تجاری بین ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. توسعه روابط تجاری متقابل می‌تواند در کاهش بحران‌های سیاسی منطقه‌ای نقش موثری ایفا نماید. ایران و اتحادیه با وجود مناسبات تجاری فعلی از روابط دوجانبه مناسبی برخوردارند که می‌تواند مشوقی برای تشکیل هم‌پیوندی تجاری منطقه‌ای محسوب شود. جدا از فرصت‌های پیش‌روی ایران در برقراری مناسبات تجاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، بر سر راه تجارت اقتصادی ایران محدودیت‌هایی قرار گرفته است که جمهوری اسلامی ایران را در بهره‌مندی کامل از این موافقت‌نامه دور نگه داشته است. لذا این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی روابط تجاری ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا را مورد مطالعه قرار داده و هدف مقاله ارزیابی و آسیب‌شناسی روابط تجاری ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا به ویژه در چند ماه اخیر می‌باشد. قبل از بررسی محدودیت‌های ایجاد شده در چند ماه اخیر، در ابتدا موانع کلی که بر روابط تجاری ایران و اتحادیه قرار دارد مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس اشاره‌ای می‌شود به دلایلی که در چند ماه اخیر روابط ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا را با مشکل مواجه کرده است.

۲- اتحادیه اقتصادی اوراسیا

برای فهم دقیق روند شکل‌گیری و ساختار اتحادیه اقتصادی اوراسیا ضروری است مطالعه‌ای جامع بر تاریخچه تشکیل انجمن‌های منطقه‌ای پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی انجام شود، چرا که بنای این اتحادیه ریشه در اتحادیه‌های سیاسی و منطقه‌ای پیشین چون اتحادیه کشورهای مشترک‌المنافع، مجمع اقتصادی اوراسیا، اتحادیه گمرکی اوراسیا و فضای اقتصادی اوراسیا دارد. پس از فروپاشی شوروی و از بین رفتن نظام دوقطبی، روند همگرایی منطق‌های برای تأمین نیازها و اهداف گروه‌ها و مناطق مختلف جغرافیایی تغییر جهت داد و تقویت شد. در عرصه عمل، شمار قابل توجهی از سازمان‌های اقتصادی منطقه‌ای در این دوره شکل گرفتند. بر اساس گزارش

¹ Eurasian Economic Union (EAEU)

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

سازمان جهانی تجارت، تا پایان سال ۲۰۰۸ حدود ۴۲۰ موافقت نامه تجارت منطقه ای به گات و به دنبال آن به سازمان تجارت جهانی اعلام شده بود که از این میان بیش از ۲۳۰ مورد در حال حاضر لازم الاجرا هستند. تلاش های متعددی در طول دو دهه گذشته به وسیله دولت های مستقل مشترک المنافع انجام شده است تا یکپارچگی اقتصادی عمیق تری پدید آید (میرفخرایی، ۱۳۹۴: ۱۴۳). در سال ۲۰۰۷ میلادی روسیه، قزاقستان و بلاروس درباره ایجاد یک اتحادیه گمرکی میان خود به توافق رسیدند. در سال ۲۰۰۹ میلادی، ابتدا توافقاتی میان مسکو، آستانه و مینسک در خصوص ایجاد تعرفه گمرکی مشترک و ایجاد کد مشترک به جای قوانین داخلی صورت پذیرفت و در نهایت، توافقات مذکور به امضای رؤسای جمهوری سه کشور رسید و بدین ترتیب، اتحادیه گمرکی در سال ۲۰۱۰ میلادی، میان این سه کشور شروع به فعالیت کرد (EurAsEC Today Annual Report, ۲۰۱۱: ۳). اهداف اولویت های اتحادیه گمرکی شامل حذف تعرفه های گمرکی داخلی کشورهای عضو، ایجاد تعرفه خارجی مشترک و یک بازار واحد گسترده میان روسیه، قزاقستان و بلاروس اعلام گردید. ایده تأسیس فضای واحد اقتصادی موجب گردید، رؤسای جمهور روسیه، بلاروس، قزاقستان توافقنامه ایجاد اتحادیه اقتصادی اوراسیایی را در سال ۲۰۱۴ میلادی امضاء کنند که در اول ژانویه سال ۲۰۱۵ میلادی اجرایی گردید. هدف این اتحادیه، ایجاد فضای واحد اقتصادی، توسعه بازار مشترک و دستیابی به حرکت آزاد کالا، سرمایه، خدمات و مردم در بازار واحد کشورهای عضو، کاهش قیمت کالاها با کاهش هزینه های حمل و نقل مواد خام، ترویج رقابت سالم در بازار مشترک، سیاست های مشترک در کشاورزی، انرژی، فناوری و حمل و نقل اعلام گردید (EEC, ۱۴ May: ۲۰۱۸).

با توجه به سوابق متعدد در ایجاد فضای یکپارچه گرایی تا تلاش های فراوان اتحادیه ها در منطقه اوراسیا، باید به پیشنهادی که رئیس جمهور قزاقستان، نورسلطان نظربایف در سال ۱۹۹۴ در مورد تشکیل یک بلوک تجاری منطقه ای ارائه کرد به عنوان رخدادی ریشه ای در تشکیل اتحادیه اقتصادی بنگریم. پیشنهاد نظربایف که اساس تشکیل اتحاد اقتصادی در منطقه اتحاد شوروی محسوب می شود، توسط ولادیمیر پوتین هم به شکل پیوسته دنبال شد و با اقبال و پیگیری دو عضو دیگر نیز همراه شد (میرفخرایی، ۱۳۹۴: ۱۴۳). اتحادیه اقتصادی اوراسیا از ادغام اتحادیه گمرکی منطقه اوراسیا و نیز جامعه اقتصادی اوراسیا و به منظور مدرن سازی همه جانبه، همکاری و بهبود رقابت پذیری اقتصادهای ملی و ایجاد شرایط توسعه پایدار برای بهبود شرایط زندگی جمعیت کشورهای عضو ایجاد گردید. این اتحادیه فعالیت خود را رسماً از ابتدای ژانویه سال «۲۰۱۵» آغاز کرد. در حال حاضر، اعضای این اتحادیه روسیه، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان و ارمنستان هستند که عضو اتحادیه گمرکی اوراسیا نیز هستند. تاجیکستان، گرجستان، ازبکستان، مولداوی، اوکراین، پاکستان، ترکیه، ایران، چین و ویتنام نیز از دیگر گزینه های

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

احتمالی عضویت در این اتحادیه اوراسیا هستند (Russia-led EEU & Israel may ink free trade pact in 2017). اتحادیه اقتصادی اوراسیا نشان از بازگشت مسکو به شرق دارد و نخستین تلاش سبتاً موفقیت-آمیز این کشور در جهت تأسیس نهادهای چندجانبه قوی برای همگرایی منطقه‌ای پسا شوروی به شمار می‌آید. برای قزاقستان و بلاروس و نیز قرقیزستان، اتحادیه اقتصادی اوراسیا طرحی اقتصادی است که هدف از آن تا حد زیادی تسهیل همکاری تجاری و سرمایه‌گذاری در فضای پسا شوروی و در وهله نخست با خود روسیه است. بنابراین رویکرد دولت‌های کوچک‌تر عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا را می‌توان ذیل رویکرد ژئواکونومی توصیف کرد، اما روسیه اتحادیه اقتصادی اوراسیا را ابزار الزام نهادی فضای پسا شوروی به دلایل بیشتر سیاسی قلمداد می‌کند. از این رو، رویکرد روسیه در قبال این اتحادیه را می‌توان ژئوپلیتیک دانست که هدف اصلی همگرایی دوباره و گسترده در فضای پسا شوروی به مثابه یک موجودیت واحد را دنبال می‌کند (زارعی و عباسی، ۹۷: ۳۳).

در گزارش «مرکز کارشناسی توسعه اوراسیا» کشورهای قزاقستان و ازبکستان، از نظر منابع طبیعی غنی و دو اقتصاد بزرگ با بازارهای پذیرا و جمعیت‌های بزرگ، رهبران منطقه ای هستند اما موفقیت نسبی آنها فقط تا حدی می‌تواند با در اختیار داشتن منابع طبیعی توضیح داده شود و رهبران آنها با داشتن اراده سیاسی برای برنامه ریزی، توسعه، تنوع اقتصاد خود و ایجاد فضای مناسب سرمایه گذاری، نقش سرنوشت سازی را ایفا نمودند. قزاقستان، قطعا در این زمینه پیشرو است، این جمهوری دارای پتانسیل قوی اقتصادی، یک بازار بزرگ (۱۳ میلیون نفر جمعیت به علاوه بازارهای کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا)، قانون سرمایه گذار پسند و برنامه هایی به منظور توسعه یک اقتصاد مبتنی بر غیر منابع طبیعی، می باشد. همچنین این کشور تمایل به ایجاد یک محیط مساعد برای سرمایه گذاران در بخش های اقتصادی دارد و مرکز مهم حمل و نقل اوراسیا برای پروژه های اقتصادی جاده ابریشم چین است.

معاهده اتحادیه اقتصادی اوراسیا به تعریف اولویت های اصلی در زمینه سیاست های حمل و نقل، تشکیل و اجرای یک سیاست کشاورزی مورد پذیرش همه و نیز تعریف اهداف بلندمدت و اهداف عملیاتی برای سیاست های صنعتی در اتحادیه بر اساس اصول و مکانیسم های همکاری صنعتی اقدام کرده و مقرر شده است که توسعه و اجرای سیاست ها در زمینه تجارت و مبادله، گمرک و تعرفه ها، رقابت در مالکیت عمومی، حمل و نقل و زیرساخت ها، توسعه کسب و کار، تنظیمات فنی و سایر حوزه ها باید منافع مربوط به توسعه صنعتی در کشورهای عضو را در نظر داشته باشد. از آنجا که تصور عملکرد مؤثر در اتحادیه اقتصادی اوراسیا بدون به کارگرفتن سیاست های منسجم در زمینه اقتصاد کلان غیرممکن است، این سیاست ها که شامل توسعه و اجرای کنش های مشترک از سوی

همایش بین‌المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه‌ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

دولت‌های عضو در اتحادیه می‌شود، باهدف به دست آوردن توسعه اقتصادی متوازن در اتحادیه تنظیم شده است (۱۷: ۲۰۱۵، Eurasian Economic Commission). اتحادیه اقتصادی اوراسیایی با جمعیت ۱۸۲ میلیون نفر مقام هشتم با مساحت ۲۰ میلیون و ۲۶۰ هزار و ۴۳۵ کیلومتر مربع مقام اول و با تولید ناخالص داخلی تریلیون ۸۳۸ میلیارد دلار مقام دهم را در جهان به خود اختصاص داده است. از لحاظ تولید نفت، اتحادیه اقتصادی اوراسیا برای اولین بار در جهان رتبه اول (۱۴.۵ درصد از تولید جهانی) برای تولید گاز، دومین رتبه (۲۰.۲ درصد از تولید جهانی) برای تولید برق، سومین رتبه در جهان (۵.۱ درصد از تولید جهانی) برای تولید چدن، چهارمین رتبه در جهان (۴.۵ درصد از تولید جهانی) برای تولید چدن، چهارمین رتبه در جهان (۴.۵ درصد از تولید جهانی) برای تولید کبود معدنی، دومین رتبه در جهان (۱۰.۸ درصد از تولید جهانی) برای تولید فولاد، پنجمین رتبه در جهان (۴.۵ درصد از تولید جهانی) در جک‌آوری ناخالص محصولات غلات و حبوبات و پنجمین رتبه (۵.۵ درصد از تولید جهانی) برای تولید شیر را دارد (فرسائی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۴۱).

۱-۲- ساختار سازمانی اتحادیه اقتصادی اوراسیا

- شورای عالی اقتصادی اوراسیا (Supreme Eurasian Economic Council)
عالی‌ترین نهاد اتحادیه اقتصادی اوراسیا، شورای عالی اقتصادی اوراسیا می‌باشد که شامل روسای جمهور کشورهای عضو اتحادیه می‌شود. جلسات آن حداقل یک بار در سال برگزار می‌شود.
- شورای بین‌دولتی (Eurasian Intergovernmental Council)
متشکل از سران دولت کشورهای عضو. جلسات شورای بین‌دولتی در صورت لزوم، اما نه کمتر از دو بار در سال برگزار می‌شود. وظیفه اصلی آن تحقق و کنترل اجرای معاهده اتحادیه اقتصادی اوراسیا، معاهدات بین‌المللی در چارچوب اتحادیه و تصمیمات شورای عالی می‌باشد (زارعی و عباسی، ۹۷: ۳۳).
- کمیسیون اقتصادی اوراسیا (Eurasian Economic Commission)
نهاد دائمی رگولاتوری فراملی اتحادیه، که مقر آن در مسکو است. وظایف اصلی کمیسیون، اطمینان از شرایط کارکرد و توسعه اتحادیه و همچنین تدوین طرح‌های پیشنهادی برای ادغام اقتصادی در چارچوب اتحادیه است.
- دادگاه اتحادیه (Court of the Eurasian Economic Union)
یک نهاد قضایی اتحادیه که بکارگیری پیمان اتحادیه اقتصادی اوراسیا توسط کشورهای عضو و نهادهای اتحادیه و سایر معاهدات بین‌المللی را در چارچوب اتحادیه تضمین می‌کند.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

➤ شورای بازرگانی (زیر مجموعه کمیسیون اقتصادی اوراسیا)

در ۲۲ مه ۲۰۱۵، در جریان هشتمین فرورم اقتصادی آستانه، یک توافقنامه برای ایجاد شورای بازرگانی اتحادیه اقتصادی اوراسیا امضا شد که بنیانگذاران آن اتاق ملی کارفرمایان قزاقستان "Atameken"، اتحادیه صنعتگران و کارآفرینان روسیه، کنفدراسیون صنعتگران و کارفرمایان بلاروس، اتحادیه صنعتگران و کارآفرینان (کارفرمایان) ارمنستان، اتحادیه صنعتگران و کارآفرینان قرقیزستان بودند. کار شورا به ایجاد گفتگوی بین محافل کسب و کار کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا کمک می کند و همچنین هماهنگی متقابل آنها با کمیسیون اقتصادی اوراسیا و رهبری کشورها را تضمین می کند (فرسائی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۴۱).

۳- ایران و اتحادیه اوراسیا

ایران تاکنون چند موافقتنامه ترجیحی یا تجارت آزاد را اجرایی کرده است و اکنون تلاش می کند، این نوع موافقتنامه را با کشورهای دیگر اجرایی نماید. پیش از انعقاد موافقتنامه تجارت ترجیحی با اوراسیا، ایران طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۹۶ با کشورهای ازبکستان، بوسنی و هرزگوین، پاکستان، ترکیه، تونس، کوبا و پنج کشور عضو (D8)؛ یعنی مالزی، نیجریه، ترکیه، اندونزی و پاکستان نیز موافقتنامه تجارت ترجیحی منعقد کرده است و افزون بر آن، یک موافقتنامه تجارت آزاد با سوریه دارد که همگی برقرار هستند (عسگری، ۱۳۹۸: ۷۷). موافقتنامه تجارت ترجیحی میان جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، شامل «روسیه، ارمنستان، قزاقستان، قرقیزستان و بلاروس» به معنای عضویت در اتحادیه اقتصادی اوراسیایی نیست. موضوع تشکیل این موافقتنامه در سال ۱۳۹۴ و در چارچوب امکانسنجی انعقاد موافقتنامه تجارت آزاد / ترجیحی بین دو طرف مطرح گردید که به دلیل طولانی بودن روند مذاکرات مربوط به موافقتنامه تجارت آزاد، مطابق توافق اولیه، مقرر شد، موافقتنامه موقتی شامل تعدادی از اقلام برای اعطای ترجیحات تعرفه‌ای میان طرفین به امضا برسد. بر این اساس این موافقتنامه در ۲۷ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷ (می ۲۰۱۸ میلادی) در شهر آستانه پایتخت قزاقستان توسط وزیر وقت صنعت، معدن و تجارت ایران امضا و هیات وزیران نیز در تاریخ ۱۸ آذرماه ۱۳۹۷ لایحه مربوطه را به تصویب رساند. این موافقتنامه از سوی رئیس جمهور، روحانی در تاریخ ۱۷ تیر ماه ۱۳۹۸ جهت اجرا ابلاغ شد (فرسائی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۴۱). همگرایی ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیایی منجر به جهش بزرگی در صادرات نفتی و غیرنفتی ایران خواهد شد و در نهایت می تواند، موجب ارزآوری برای کشور شود. براساس این موافقتنامه، ایران از اتحادیه اقتصادی اوراسیایی امتیازات گمرکی خاصی دریافت کرده و کشورهای این اتحادیه هم این امکان را خواهند

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

داشت تا حجم صادرات خود به ایران را افزایش دهند. ایران نیز می تواند با امتیازاتی که دریافت می کند، صادرات کالاهای خود به مقصد پنج کشور اوراسیایی را تا چند برابر افزایش دهد. این موافقتنامه مفصل ترین و جامع ترین موافقتنامه تجاری است که تاکنون ایران منعقد کرده و شامل نه فصل، قواعد عمومی، تجارت کالا، چاره کارهای تجاری، موانع فنی فرا راه تجارت، اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی، قواعد مبداء، تسهیل تجاری، حل و فصل اختلافات و مقررات پایانی است. همانند سایر موافقتنامه های ترجیحات تجاری، دو فهرست کالایی شامل ترجیحات اعطایی دو طرف (جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیایی) پیوست موافقتنامه مذکور است (سازمان توسعه تجارت، ۱۳۹۷).

لایحه موافقتنامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو نیز یکی از توافقتنامه های چندجانبه است که در مقدمه آن به مواردی از جمله افزایش روابط دوستی دیرینه و همکاری های سنتی چندجانبه بین طرفها؛ تمایل به ایجاد محیط و شرایط مناسب برای توسعه تجارت دوجانبه و روابط اقتصادی و ارتقای همکاری اقتصادی بین طرفها در زمینه های مورد علاقه متقابل، تشکیل یک منطقه بزرگ آزاد تجاری (به معنای تسهیل تجاری) بین ایران و اوراسیا، گسترش تجارت و همگرایی اقتصادی بین ایران و اوراسیا، نیاز به گسترش بیشتر روابط متقابل بین طرفها بر پایه اعتماد متقابل، شفافیت و تسهیل تجاری؛ حمایت آنها از الحاق سریع به سازمان تجارت جهانی و تصدیق مراتب عضویت ایران و اتحادیه اوراسیا، ایجاد شرایط مناسب برای تشدید همگرایی آنها در نظام تجارت چندجانبه اشاره شده است (معاونت پژوهش های اقتصادی دفتر مطالعات اقتصادی، ۱۳۹۸).

۴- آسیب شناسی روابط تجاری ایران و اتحادیه

نقش توافقتنامه تجارت ترجیحی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در تمرین عملی بخش های اقتصادی و تجاری کشورمان در شرایط تجارت آزاد، از جمله افزایش رقابت پذیری در داخل کشور، فراهم نمودن زمینه عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی و فراهم شدن زمینه انعقاد توافقتنامه های مشابه با سایر سازمان های منطقه ای نظیر آسه. آن و اتحادیه اروپا در دوران پس از تحریم می باشد. ضرورت حفظ ثبات در قوانین صادرات و واردات و نیز مقررات بانکی، ارزی و گمرکی، ضرورت معرفی هر چه سریع تر ریزبانان بازرگانی ایران در کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، توجه بیشتر به تجارت دریایی و ظرفیت های دریای خزر پس از امضای کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر در اجرای توافقتنامه تجارت ترجیحی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و بهره مندی مناسب از ظرفیت

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

مناطق آزاد تجاری ارس، ماکو، بندر انزلی و بندر امیرآباد در اجرای توافقنامه تجارت ترجیحی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، از دیگر ملاحظاتی هستند که در روند اجرایی شدن این توافقنامه طی سه سال پیش رو ضرورت دارد مورد توجه قرار گیرد تا زمینه تبدیل توافقنامه تجارت ترجیحی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا به تجارت آزاد فراهم شود (مرکز بررسی های استراتژیک ریاست جمهوری، ۱۳۹۸).

برای بررسی و تحلیل آسیب های روابط تجاری ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در چند ماه اخیر در ابتدا آسیب ها و محدودیت های کلی موافق نامه ای اقتصادی ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا چه با منشا دورنی چه با منشا بیرونی مورد ارزیابی قرار می گیرد. محدودیت های بنیادینی که در موافقت نامه ای ترجیحی ایران و اتحادیه قرار دارد درجه ای آسیب پذیری روابط تجاری ایران را در برابر کوچکترین مسائل سیاسی و اقتصادی بالا برده است. بنابراین در گام اول برای رفع آسیب های موقتی و گذرا باید محدودیت و آسیب های زیربنایی را شناخت و سپس برای رفع آن ها برنامه ای جامع تدوین نمود. بررسی محدودیت های اقتصادی ایران بی شک در قالب یک مقاله نمی گنجد بنابراین در این پژوهش سعی شده است به مهم ترین موارد آسیب های مبادلات تجاری ایران اشاره شود:

✓ عدم دیپلماسی فعال اقتصادی منطقه ای

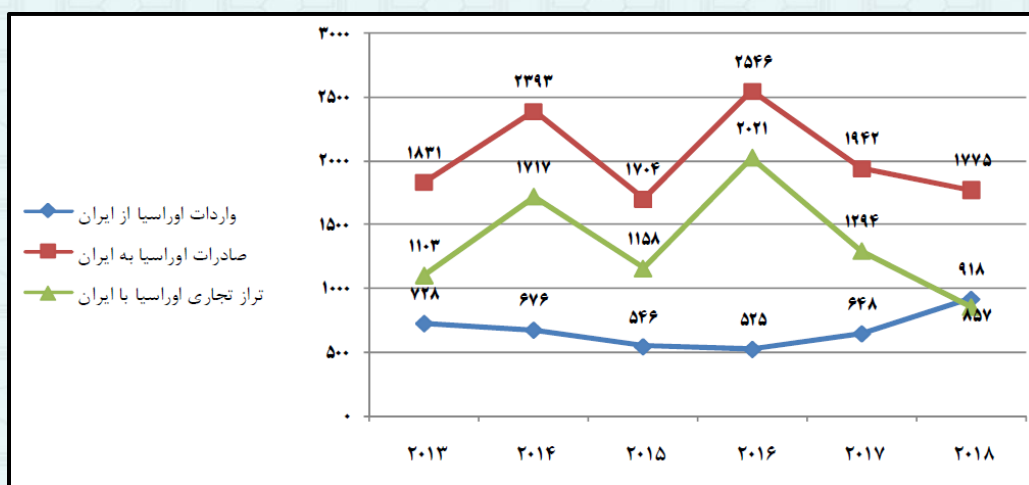
ظهور اقتصاد سیاسی جهانی و پررنگ تر شدن نقش مسائل اقتصادی در پرتو جهانی شدن و به ویژه اهمیت یافتن نقش کنشگران غیردولتی در تبادلات اقتصادی، ضرورت توجه به دیپلماسی فعال اقتصادی را دوجندان ساخته است. در چنین بستری، کنشگران بین المللی درصددند تا موقعیت خود را در اقتصاد جهانی ارتقا دهند. نایل شدن به این اهداف در گرو بهره گیری مناسب از فنون دیپلماسی برای افزایش فرصت ها در زمینه های مختلفی همچون جذب سرمایه خارجی، دسترسی به بازارهای جهانی و حفظ منافع ملی در برابر چالش هایی است که در اقتصاد جهانی برای کشورها وجود دارد (حیدری و انعامی علمداری، ۱۳۹۱: ۵۲). شرایط و تحولات سیاسی ایران در کنار شرایط حاکم بر نظام بین الملل و جهانی شدن اقتصاد از عواملی هستند که به همراه عدم رشد مناسب بخش های اقتصادی در ایران مانع از حضور گسترده و فعال آن در رقابت جهانی می شود اما نباید از نظر دور داشت که ایران با دیپلماسی فعال اقتصادی در سطح منطقه ای برای ایجاد روابط تجاری و ایجاد وابستگی تا حدود زیادی می تواند موانع و مشکلات تجاری خود را کاهش دهد.

برای بررسی و ارزیابی روند دیپلماسی اقتصادی ایران در اتحادیه اوراسیا، ابتدا باید جایگاه اقتصادی ایران در اتحادیه

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

بررسی و سپس به ارزیابی عملکرد مثبت یا منفی دیپلماسی پرداخته شود. مهمترین متغیرهایی که در بررسیها مورد توجه قرار می‌گیرند میزان سرمایه‌گذاری خارجی، روابط تجاری ایران و کشورهای عضو می‌باشد. با توجه به آمارهای منتشر شده از سوی سازمان تجارت و توسعه، وضعیت واردات و صادرات ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا از سال‌های ۲۰۱۳ الی ۲۰۱۸ به شرح زیر می‌باشد:

نمودار شماره (۱): وضعیت تجاری ایران با اتحادیه اوراسیا (منبع: سازمان توسعه و تجارت)

ساختار اقتصادی ایران با وجود برخورداری از شرایط بالقوه، فاقد پویایی، تحرک و انعطاف‌پذیری لازم است. از این رو مهم‌ترین عامل رونق اقتصادی یا ارتقای منزلت ایران در اقتصاد جهانی نگاهی برون‌گرایانه با هدف پیوند سنجیده و کارآمد با اقتصاد جهانی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. این امر، افزون بر تغییر بینش نخبگان سیاسی و تصمیم‌گیر در سیاست خارجی و توجه آنها به اهمیت عوامل اقتصادی در عصر حاضر نیازمند فراهم ساختن یا اصلاح ساختارهای قانونی، امنیتی و اعتباری اقتصاد ملی است (ارغوانی پیرسلامی و اسمعیلی، ۱۳۹۶: ۷۱). آمار منتشر شده از سوی آنکتاب نشان می‌دهد ایران در سال ۲۰۱۹ توانسته ۱ میلیارد و ۵۰۸ میلیون دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جذب کند. ایران در سال ۲۰۱۸ بالغ بر ۲ میلیارد و ۳۷۳ میلیون دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جذب کرده بود که بدین ترتیب میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران در سال ۲۰۱۹ نسبت به سال قبل از آن ۸۶۵ میلیون دلار معادل ۳۶ درصد افت داشته است. جذب سرمایه‌گذاری خارجی ایران در سال ۲۰۱۸ نیز ۳۰ درصد افت کرده بود. بر اساس این گزارش ایران در سال ۲۰۱۹ همچنین ۸۵ میلیون دلار

همایش بین‌المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه‌ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

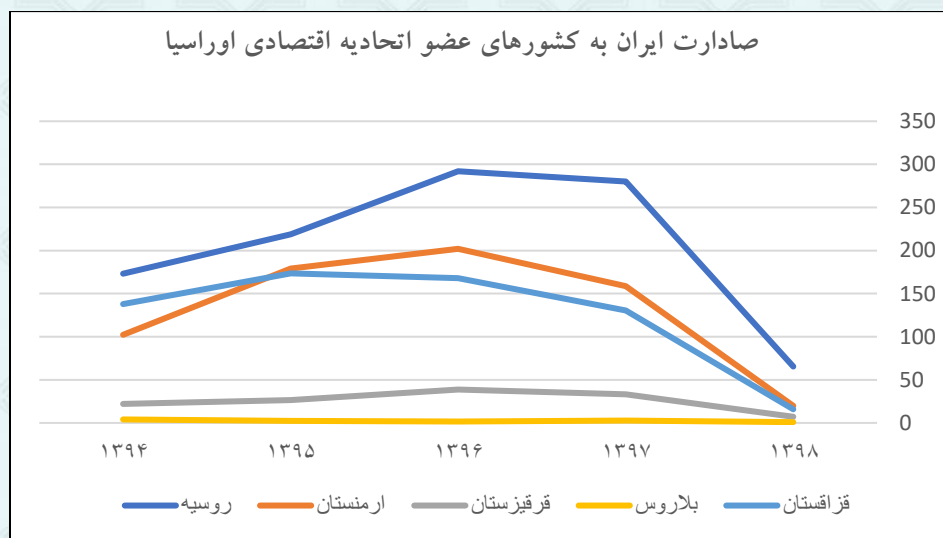
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای دیگر داشته است. این رقم برای سال پیش از آن ۷۵ میلیون دلار اعلام شده بود (unctad.org: 2020). بنابراین شاخص‌های تجاری نشان از ضعف دیپلماسی اقتصادی ایران در روابط خارجی آن می‌باشد که با توجه به ظرفیت‌های کشور ایران و فرصت‌سازی‌های تجاری برای کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، نیاز است که دیپلماسی فعال‌تری در این بخش از روابط خارجی برای گسترش روابط اقتصادی خصوصاً افزایش صادرات کالاهای ایرانی ایجاد شود. برای افزایش صادرات لازم است سیاست تجارت خارجی تقویت شود و مذاکراتی برای فراهم آوردن زمینه‌های انعقاد قراردادهای مشترک و توسعه صادرات و دستیابی به توازن نسبی در مبادلات خارجی انجام شود. همچنین در این راستا اتخاذ سیاست‌های پولی و مالی هماهنگ با سیاست‌های تجاری و صادراتی، استفاده صحیح از نظام ارزی و سیاست‌های ارزی مناسب، تعیین نرخ ارز قابل قبول، بهره‌برداری کامل از سیاست‌های مکمل نظیر سیاست‌های گمرکی، بازاریابی، اعتبار مناسب، توجه به اهمیت نقش نظام بانکی در توسعه صادرات و توجه لازم به فن‌آوری نوین اطلاعات ضرورت دارد.

✓ محوریت قرار دادن روسیه در مبادلات تجاری و عدم توجه به مزیت‌های تجاری کشورهای عضو

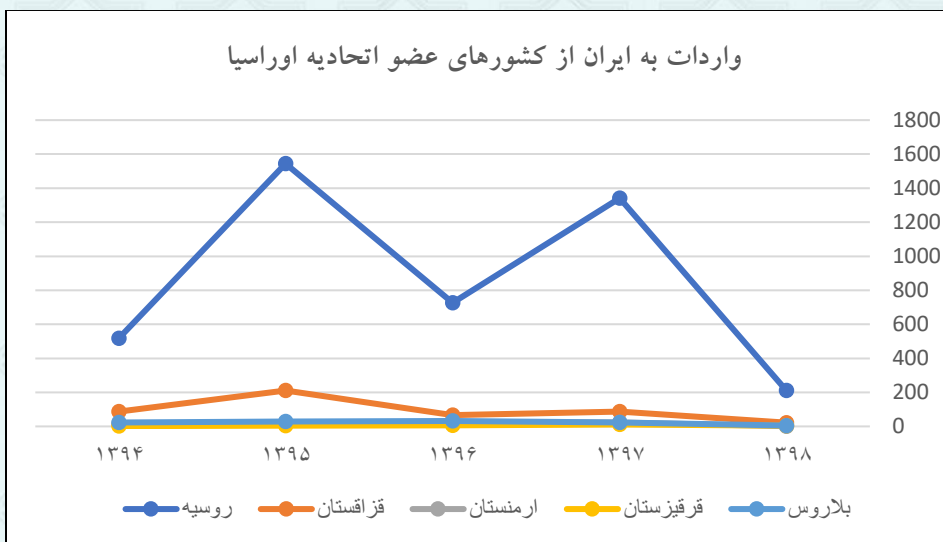
روسیه به عنوان قدرت سطح اول اتحادیه اقتصادی اوراسیا در حال حاضر قدرتمندترین اقتصادی است که از نظر تولید ناخالصی داخلی رتبه هشتم دنیا و از نظر برابری قدرت خرید ششم دنیا را دارد. همچنین، بنابر گزارش سازمان ملل در تجارت و توسعه در سال ۲۰۱۹، روسیه عنوان سومین کشور موفق دنیا در زمینه جذب سرمایه‌های خارجی را به خود اختصاص داده است. با توجه به تنش‌های شکل گرفته بین روسیه و اروپای غربی و آمریکا، مانند تحریم‌های آن‌ها علیه روسیه بعد از جنگ روسیه و اوکراین از سال ۲۰۱۱ و همچنین اخراج دیپلمات‌های روسی از کشورهای مختلف غربی به دلیل مسموم شدن جاسوس روسی در بریتانیا، و مسائل و موضوع‌هایی همچون داعش، سوریه و ... از یک سو و تحریم و فشار از سوی دیگر مواردی است که ایران و روسیه را در روابط بین‌الملل نزدیک نموده است. در حال حاضر ایران شریک راهبردی روسیه در سوریه نیز می‌باشد. نزدیکی سیاسی و استراتژیکی دو کشور باعث نزدیک شدن روابط اقتصادی نیز گردید. مطابق با آمارهای دریافت شده از سازمان تجارت و توسعه ایران در مبادلات تجاری ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا بیشترین حجم معاملات از میان کشورهای عضو اتحادیه، مربوط به کشور روسیه می‌باشد. با توجه به نمودارهای شماره ۲ و ۳ می‌توان حجم معاملات صادراتی و وارداتی ایران با کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا را مشاهده نمود.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا ونقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

نمودار شماره (۲): حجم معاملات صادراتی ایران به اتحادیه اوراسیا (میلیون دلار)

نمودار شماره (۳): حجم معاملات وارداتی به ایران از کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا (میلیون دلار)

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

حجم معاملات در نمودار شماره ۲ و ۳ کاملاً نشان می‌دهد که بیشترین مبادلات تجاری چه در صادرات و چه در واردات مربوط به کشور روسیه می‌باشد. کمترین مبادلات تجاری نیز مربوط به کشور بلاروس می‌باشد.

قزاقستان بعد از روسیه وسیع‌ترین کشور عضو اتحادیه است. روابط ایران با قزاقستان در شرایط چندان مناسبی نیست، همچنین ایران شریک راهبردی این کشور به حساب نمی‌آید؛ قزاقستان می‌تواند به موقعیت ژئواکونومیک ایران کمک کند؛ زیرا به عنوان پلی میان قدرت‌های اقتصادی شرق و غرب باشد. راه‌های ارتباطی جدید می‌تواند زمان و قیمت کالاهای منتقل شده بین اروپا و آسیا را به نصف کاهش دهد. گسترش این راه‌های ارتباطی و همچنین ایجاد امکانات در خلیج فارس می‌تواند فرصت‌های تازه‌ای را برای تجارت و بازارهای جدید در جنوب فراهم کند. این اهمیت در کنار سیاست‌های توازن بخش و چندوجهی قزاقستان برای گسترش روابط ایران و چین فرصت بسیار مناسبی فراهم می‌کند. امنیت، منابع انرژی و حمل‌ونقل سه مؤلفه‌هایی هستند که قزاقستان می‌تواند بستر ساز همکاری ایران با چین در آسیای مرکزی باشد (مهکویی و گودرزی، ۱۳۹۷: ۵۱۹). قزاقستان به ایران بعنوان یک بازار بزرگ بالفعل و بالقوه در بخش صادرات محصولات کشاورزی و یک کریدور مهم خروج از منطقه نگاه می‌کند. مهمترین و بزرگترین شرکای اقتصادی، سرمایه‌گذاری و تجاری قزاقستان، کشورهای اروپایی، روسیه و چین می‌باشند. همچنین قزاقستان با آمریکا نیز در تحریم‌های غیر قانونی علیه ایران همگام است. کاهش حجم معاملات تجاری خارجی ایران و قزاقستان از ۵۹۷ میلیون دلار در سال ۲۰۱۶ به ۴۸۱ میلیون دلار در سال ۲۰۱۹ نشان می‌دهد که روابط اقتصادی این کشور با ایران کاهش یافته است.

روابط تجاری ایران و ارمنستان در سال ۹۸ تحت تاثیر عضویت ایران در اتحادیه تجاری اوراسیا قرار گرفت. یکی از موانع اصلی ارمنستان برای گسترش تجارت با سایر کشورهای جهان، محصور بودن در خشکی و عدم دسترسی به دریا است. همین موضوع نیاز ارمنستان را به همسایگان خود بیشتر کرده است. این در حالی است که دو همسایه‌ی مهم این کشور دارای رابطه تجاری با ارمنستان هستند، اما این رابطه همواره تحت تاثیر کشمکش‌های سیاسی قرار گرفته است. این مسائل باعث شده تا یک فرصت تجاری بی‌نظیر برای سایر همسایگان و کشورهای نزدیک به ارمنستان فراهم شود. خصوصاً برای کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا که از امتیازات ویژه‌ای برای تجارت با یکدیگر برخوردار هستند. ارمنستان می‌تواند در راه توسعه روابط ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا به خوبی نقش‌آفرینی کند. به نظر می‌رسد با توجه به هم‌مرز بودن با ارمنستان، وابستگی ارمنستان به راه‌های امن ایران و احساس تهدید از جانب آذربایجان و ترکیه جکهوری اسلامی ایران آنطور که می‌بایست روابط سیاسی در نتیجه روابط اقتصادی خود را با ارمنستان گسترش نداده است. بنابراین باید با درک صحیح از موقعیت و ظرفیت‌های

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

اقتصادی خود و شناخت دقیق از محدودیت و وابستگی های کشور عضو اتحادیه روابط اقتصادی خود را گسترش دهد.

بلاروس از وضعیت استراتژیکی با اهمیتی برخوردار است. در واقع با پیوستن لهستان به اتحادیه اروپا، بلاروس مانند پلی بین روسیه و کشورهای شرق و اتحادیه اروپا محسوب می شود. موقعیت ترانزیتی ممتاز و منحصر بفرد ایران نیز مانند پلی ارتباطی بین کشورهای CIS و خلیج فارس و کشورهای آسیایی برکسی پوشیده نیست. همکاری در زمینه حمل و نقل با توجه به پیوستن بلاروس به کریدور شمال جنوب یکی از مهمترین نکات همکاری بین دو کشور می باشد (سازمان توسعه و تجارت ایران). بنابراین برای کشور ایران که در ارتباطات اقتصادی خود با غرب کاملاً در انزوا قرار گرفته است گسترش ارتباطات اقتصادی با کشور بلاروس که همانند پلی میان کشورهای شرق و اتحادیه اروپا می باشد، اهمیت می یابد. مطابق با آمارهای گمرک جمهوری اسلامی ایران صادرات ایران به بلاروس در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال های قبل یک جهش خوبی داشته است و از حجم معاملات ۴ میلیون دلار در سال ۱۳۹۴، ۲ میلیون دلار در سال ۱۳۹۵، ۱۰۸ میلیون دلار در سال ۱۳۹۶ و ۲ میلیون دلار در سال ۱۳۹۷ به ۱۱۰۷ میلیون دلار رسیده است. این جهش اثرات موافقت نامه ی تجارت ترجیحی ایران با اتحادیه اوراسیا را آشکار می سازد. هرچند که تراز تجاری با کشور بلاروس هنوز منفی می باشد اما افزایش چشمگیر حجم معاملات بین ایران و بلاروس در سال ۱۳۹۸ نشان می دهد که چنانچه ایران بتواند به درستی ظرفیت های کشور بلاروس را بشناسد و با دیپلماسی فعال و گسترش روابط سیاسی و اقتصادی، مزیت ها و توان های بالفعل و بالقوه ی خود را به کشور بلاروس معرفی نماید می تواند به خوبی از مزیت های موافقت نامه ی ترجیحی برای گسترش روابط اقتصادی و در نتیجه گسترش صادرات خود استفاده نماید. در این مورد برای داشتن دیپلماسی فعال اقتصادی در روابط با بلاروس یکی از مشکلات نداشتن شورای مشترک بازرگانی و دفتر رایزن بازرگانی است که می بایست هرچه سریعتر برای گسترش روابط تجاری در دیپلماسی اقتصادی ایران مد نظر قرار گیرد. در حال حاضر در بین پنج کشور عضو این اتحادیه تنها در ارمنستان، رایزن بازرگانی ایران مشغول به فعالیت است و در چهار کشور دیگر رایزنان بازرگانی به دلیل خاتمه مأموریت و یا مشکلات مالی و ارزی، مدت ها است که حضور و فعالیتی ندارند که با توجه به نقش بسیار تاثیرگذار رایزنان بازرگانی به عنوان حلقه ارتباطی شرکت های خصوصی و اتاق های بازرگانی ایران و پنج کشور عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ضرورت دارد به این موضوع به صورت جدی توجه شود.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

✓ سیاست آمریکا مبنی بر محدودیت سازی ایران

ایالات متحده آمریکا با تکیه بر انگاره‌های آمریکایی برتری خواهانه، همواره در صدد بوده تا الگوی سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی خود را برای دیگر کشورهای جهان تجویز نماید. ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، با توجه به اختلافات سیاسی با کشور آمریکا تحت سیاست‌های مهار و بازدارندگی از سوی آمریکا، قرار گرفته است. مقاومت برخی از کشورهای منطقه‌ی خاورمیانه در مقابل هژمونی آمریکا با محوریت ایران از جمله مهمترین بحران‌های سیاسی خاورمیانه را تشکیل می‌دهد. در این راستا اولین نکته اسرائیل است که به عنوان متحد استراتژیک آمریکا و حافظ منافع آن در خاورمیانه در معرض تهدید جدی از مقاومت اسلامی به ویژه از سوی انقلاب اسلامی ایران است. طرح خاورمیانه بزرگ بوش در ابتدا با هدف تهدیدزدایی از کشور اسرائیل و تضمین امنیت آن ارائه شد. همچنین اسلام سیاسی با محوریت و مرکزیت انقلاب اسلامی ایران یکی از منابع مهم و الهام‌بخش برای مخالفت‌های آمریکا با ایران است. بحران یازدهم سپتامبر باعث شد تا آمریکا بتواند از طریق اشغال نظامی افغانستان و عراق دست به محاصره فیزیکی ایران بزند (سپتمبر، ۱۳۸۹: ۱۰۷). دولت آمریکا از راهکارهای سخت و نرم در راه بازدارندگی و مهار ایران استفاده کرده است، اعمال سیاست‌هایی نظیر تحریم اقتصادی، ایران هراسی، گسترش و فروش تسلیحات در منطقه و تلاش برای ایجاد ائتلاف بین غرب، اعراب و اسرائیل و ... نشان از سیاست‌های حداکثری آمریکا برای محدودسازی ایران در منطقه و جهان می‌باشد. یکی از مهم‌ترین ابزارهای آمریکا برای فشار و محدودسازی جمهوری اسلامی ایران استفاده از تحریم‌ها می‌باشد. بیش از ۳۵ سال است که طراحان تحریم در ایالات متحده آمریکا، به منظور تاثیرگذاری بر ابعاد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، جمهوری اسلامی ایران را مورد هدف قرار داده‌اند. در فاصله سال‌های ۱۹۷۹ تا ۲۰۰۵، تحریم‌ها بیشتر به صورت یک جانبه و اعمال محدودیت‌های سیاسی و تجاری برای اشخاص امریکایی اجرا شد. از ۲۰۰۶ به بعد، در پاسخ به فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی و تلاش‌های ایالات متحده برای منزوی کردن کشور، سازمان‌های بین‌المللی نظیر سازمان ملل و اتحادیه اروپایی به برنامه‌ی تحریم‌های ایالات متحده ملحق شدند (اسلامی و نقدی، ۱۳۹۵: ۳۷). در شرایط موجود، تحریم یکی از عوامل اثرگذار بر کاهش روابط اقتصادی و راهبردی با بسیاری از کشورهای منطقه و بازیگران نظام بین‌الملل محسوب می‌شود. از آنجا که ادامه تحریم، مخاطرات راهبردی و تهدیدهای مرحله‌ای برای ساختار و فرایندهای نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران به وجود می‌آورد، ارزیابی سازو کارهای سیاست‌گذاری تحریم اقتصادی ایران بر اساس نشانه‌های ساختاری و نهادی انجام می‌گیرد (مصلی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۸۰۱). بسیاری از شرکت‌ها و نهادهای اقتصاد جهانی، به دلیل وجود امکان کنترل ایالات متحده آمریکا و اقتصاد جهانی بر جایگاه سیاسی و ساختاری

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

آنان، با سیاست جهانی آمریکا در روند تحریم اقتصادی ایران همکاری می کنند. چنین کشورهایی بر این امر واقفاند که بدون همکاری با بازیگران اصلی نظام جهانی، امکان نقش آفرینی اقتصادی و راهبردی آنان در حوزه های مختلف جغرافیایی میسر نیست. بحران های تامین مالی جهانی هم بر کشورهای آسیب پذیر و هم بر سرمایه گذاران تاثیر منفی گذاشته است؛ به همین دلیل شرکت های فراملی خود را با اهداف قدرت های اصلی در اقتصاد جهانی هماهنگ می سازند.

✓ ضربه پذیری اقتصاد کشور مبتنی بر اقتصاد نفت محور

به دلیل متکی بودن بودجه دولتی ایران به درآمدهای نفتی، تغییر و بروز شوک در درآمدهای نفتی می تواند تاثیر قابل ملاحظه ای بر تراز تجاری داشته باشد. بنابراین نحوه سیاست گذاری دولت ها در کنترل این شوک ها و کاهش اثرات منفی آن بسیار حائز اهمیت است. با این حال، به نظر می رسد اقتصاد ایران به دلیل عدم توجه کافی و اتخاذ سیاست های ارزی و تجاری بی ثبات و متغیر و گاه متناقض، نتوانسته از تجارت خارجی برای نیل به توسعه استفاده کند و حتی در برخی از سال ها به دلیل افزایش ارزش حقیقی پول ملی به دنبال افزایش درآمدهای نفتی، به واردات کالا از خارج وابسته و مزیت اقتصادی تولیدات داخلی دچار لطمه شده است.

مشکل صادرات غیرنفتی ایران همان چیزی است که به عنوان نارسایی فرهنگ صادراتی تعبیر می شود. برای کاهش آسیب پذیری ساختار اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشور و مصون ماندن از نوسانات غیرعادی قیمت نفت و جلوگیری از وقفه در اجرای برنامه های اقتصادی کشور، رشد و توسعه صادرات غیرنفتی و ایجاد تنوع در ترکیب درآمدهای ارزی کشور راه حلی ضروری، اجتناب ناپذیر و غیرقابل انکار است که باید جدی گرفته شود و موانع تحقق این مهم هرچه سریعتر برطرف شود. توسعه صادرات غیرنفتی، تنها به افزایش درآمد ارزی از طریق توسعه صادرات انواع کالاها و خدمات محدود نمی شود؛ بلکه توسعه صادرات، نقش مهم تری به عنوان یک راهبرد در زمینه رشد و حتی توسعه اقتصادی بر عهده دارد که لازم است برای کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور و مصون ماندن از نوسانات غیرعادی قیمت نفت و جلوگیری از وقفه در اجرای برنامه های اقتصادی، توسعه صادرات غیرنفتی و ایجاد تنوع در بازارهای صادراتی و کسب بازارهای جدید مدنظر برنامه ریزان اقتصادی و سیاسی قرار گیرد.

همایش بین‌المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه‌ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

✓ عدم توجه به بخش خصوصی

بخش خصوصی هماهنگ با خواست‌های رقابت‌جویانه دولت، می‌تواند آستانه ورود ایران به همکاری‌های اقتصادی با اتحادیه اقتصادی اوراسیا را هموارتر سازد. این بخش خصوصی البته امکان سنجی کالاها و عرصه‌های ورود خویش را باید براساس درک درست از منطق تعارض حاکم بر تحولات ژئواکونومیک اوراسیا تنظیم کند. در غیر این صورت هم بخش خصوصی هم جهت‌گیری‌های ژئواکونومیک ایران دچار شکست خواهند شد. جمهوری اسلامی البته نباید بپندارد که با تقویت بخش خصوصی نمی‌تواند تا جهت‌گیری‌های ژئوپلیتیک خود را در منطقه اوراسیا به پیش ببرد؛ زیرا معمولاً منطق بخش خصوصی متکی نبودن به دولت‌ها است. شناخت دقیق از میزان پذیرش شرکت‌های خصوصی ایرانی در منطقه اوراسیا، سبب می‌شود تا میزان حمایت‌های دولت از بخش خصوصی نیز تعریف شود. به عبارت دیگر، به همان سطح که شرکت‌های رقیب بخش خصوصی ایران از یارانه دولت‌های متبوع خود بهره می‌برند، شرکت‌های ایرانی هم باید مورد حمایت‌های دولت خویش باشند. این اتفاق ممکن است از سوی دیگر یعنی از سوی شرکت‌های خصوصی اوراسیایی هم رخ دهد. این بخش‌های خصوصی ابزارهای ژئواکونومیک دولت‌های منطقه اوراسیا هستند. این ابزارها مشابه ابزارهای ژئواکونومیک هر واحد سیاسی دیگر، می‌توانند اهداف ژئوپلیتیک دولت‌ها در قالب رفتارهای اقتصادی را دنبال کنند. تعقیب این اهداف با ابزار واحدهای اقتصادی باید مورد مطالعه همواره دولت و نهادهای اقتصادی قرار داشته باشد (میرفخرایی، ۱۳۹۴: ۱۴۳).

✓ حمل و نقل و عدم کارایی مناسب در ترانزیت

بخش حمل و نقل از جمله بخش‌های زیربنایی اقتصاد هر کشور است. این بخش یکی از شاخص‌های مهم سطح توسعه یافتگی به حساب می‌آید. به عبارت دیگر حمل و نقل ریلی است که انقلاب صنعتی روی آن حرکت می‌کند و صنعت حمل و نقل نیروی محرکه توسعه اقتصادی و اجتماعی هر کشوری است. زیرساخت‌های ارتباطات و حمل و نقل، گام مهمی در دولت‌های منطقه برای اولویت بخشی به اقتصاد و رفاه عمومی در صدر سیاست‌های ملی آنجا پذیرد. در این رابطه نقش ایران بسیار اساسی است و با توجه به نگاه دولت‌مردان و ملت‌های منطقه به ایران، ضرورت دارد تا جمهوری اسلامی ایران در این زمینه قدم‌های مهمی بردارد.

یکی از ابزارهای مهم ایران در این زمینه برخورداری از زیرساخت‌های تولید انرژی در کشور است. در صورتی که ایران نتواند زیرساخت‌های تولید نفت و گاز را بروزسازی کند و از پهنه گسترده سیستم انتقال انرژی در کشور

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

بهربرداری نوین کند، یکی از ابزارهای رقابتی خود در عرصه ژئواکونومیک را از دست داده است. در صورت ارتقای این سیستم می توانیم برای جذب همکاری های اقتصادی در حوزه انتقال و پالایش انرژی یک مزیت رقابتی به دست آوریم. از آن روی که قزاقستان به عنوان تولیدکننده انرژی با مقام دوم در اوراسیا، به تعقیب هدف نوسازی زیرساخت های انرژی در این منطقه می پردازد؛ بنابراین ایران می تواند در موقعیتی هم جوار یک بدیل کم هزینه تر برای تبادلات اقتصادی در زمینه انرژی منطقه اوراسیا باشد. کشورهای آسیای مرکزی در چارچوب راهبرد تنوع راه های دسترسی به بازارهای آزاد مایلند روابط خود را با قدرتهای منطقه ای گسترش دهند. با توجه به اینکه این کشورها، بیشتر کشورهای تک محصولی در صادرات هستند و اقلام محدودی از مواد اولیه را صادر می کنند، میزان اتکا به درآمد این صادرات، بسیار زیاد و با توجه به نقش حمل و نقل در قیمت تمام شده و بازاریابی، جایگاه حمل و نقل و تسهیلات انتقالی در اقتصاد آنها بسیار مهم است. بنابراین ایران از نظر حمل و نقل برای این کشورها اهمیت فراوان دارد. زیرا کشورهای آسیای مرکزی، تلاش گسترده ای دارند تا از راه تنوع بخشیدن به مسیرهای سنتی، وابستگی خود را به این راهها کاهش دهند. راههایی که بیشتر ظرفیت رقابت با مسیرهای مشابه و توجیه اقتصادی ندارند. از این رو، موقعیت راهبردی ایران در حمل و نقل منطقه افزایش یافت (مهکویی و گودرزی، ۱۳۹۷: ۵۱۹). در ارتباط با اتحادیه اقتصادی اوراسیا؛ توجه به نقش شبکه ریلی ایران به عنوان مهم ترین مسیر ارتباطی و ترانزیتی ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا در دو سوی خزر شامل خط ریلی قزاقستان- ترکمنستان ایران در شرق دریای خزر و خط ریلی ایران- آذربایجان- روسیه در غرب خزر و نگاه ملی و ویژه به تکمیل قطعه ای باقیمانده خط ریلی رشت- آستارا از اهمیت ویژه ای برخوردار است که هرچه سریعتر باید نسبت به آماده سازی و توسعه ای آن اقدام نمود. بنابراین کشور ایران می بایست با توسعه ای حمل و نقل و توسعه ای زیرساخت های ترانزیتی، کشورهای اوراسیا را برای استفاده از مزیت ژئوپلیتیکی ایران ترغیب نماید. جایگاه ممتاز موقعیتی و ژئوپلیتیکی بارز ایران در آسیا با گسترش و توسعه ای ناوگان حمل و نقل فرصت های ایران را در گسترش روابط خارجی و اقتصادی افزایش می دهد. یکی از آسیب های جدی ایران در روابط خارجی خود غفلت از استفاده ای مناسب از موقعیت ایران و نقش گذرگاهی بودن آن در منطقه می باشد. داشتن موقعیت مناسب کافی نیست؛ در واقع برنامه ریزی برای حفظ و بهره وری از این موقعیت نقش اصلی را در توسعه ای روابط خارجی ایفا می نماید.

۱-۴- آسیب شناسی چند ماه اخیر روابط ایران و اتحادیه

همایش بین‌المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه‌ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

✓ سیاست فشار حداکثری بر ایران و تحریم‌های مداوم

استفاده از تحریم برای فشار بر ایران سیاست جدیدی برای ایالات متحده آمریکا نیست، اما سیاست فشار حداکثری در کنار تحریم‌های مداوم بخشی از سیاست مهار ایران است که هدف آن تضعیف قدرت ایران و جلوگیری از رشد داخلی و خارجی این کشور را دنبال می‌کند. رفتار آمریکا نسبت به ایران حاکی از خصومت سیاسی است. دولت ترامپ با خروج از برجام و وضع تحریم‌های شدید و ایجاد سایر موانع اقتصادی و سیاسی علیه جمهوری اسلامی ایران، کارزار فشار حداکثری علیه ایران را راه‌اندازی کرد. مذاکره‌ی مجدد با ایران و محدود کردن برنامه‌ی موشکی و فعالیت‌های منطقه‌ای ایران و تامین امنیت رژیم صهیونیستی از اهداف اصلی این کشور در اتخاذ این مسیر بوده است. ایالات متحده از ابزارهای مختلفی چون تحریم برای اعمال این فشار حداکثری استفاده کرده است. هدف اصلی و اساسی آمریکا از طراحی نظام‌های تحریمی و کارزارهایی نظیر فشار حداکثری علیه جمهوری اسلامی ایران، فروپاشی و سرنگونی سیاسی و سرزمینی ایران است. از آنجایی که در نیل به این هدف سالیان درازی است که آمریکا به نتیجه نمی‌رسد این بار با پیگیری سیاست فشار حداکثری خواهان مذاکره از دل این فشار و حصول توافقی برای محدودسازی ایران است تا بتواند فعالیت‌های جمهوری اسلامی ایران را محدود نماید (اندیشکده راهبردی تبیین: ۱۳۹۸). مسئله دیگر که برای آمریکا از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است، امنیت رژیم اشغالگر قدس است. ترامپ برجام را عاملی بر افزایش توان هسته‌ای ایران می‌دانست که این مسئله موجب ایجاد تهدیدی جدی علیه امنیت رژیم صهیونیستی می‌گشت. رژیم صهیونیستی تنها قدرت هسته‌ای منطقه غرب آسیا به شمار می‌رود و از این رو به خطر افتادن این یگانگی برای این رژیم و متحد اصلی‌اش آمریکا قابل پذیرش نبوده است. علی‌رغم اینکه جمهوری اسلامی ایران بارها با استناد به فتوای رهبر معظم انقلاب تلاش برای دستیابی به ابعاد نظامی فعالیت‌های هسته‌ای را قویا تکذیب کرده است، با این حال، آمریکا، این موضوع را نیز به عنوان یکی از دلایل خروج از برجام در نظر داشته است (بیگدلی، ۱۳۹۸) پروژه فشار حداکثری دونالد ترامپ بر دو اهرم اصلی متکی بود: اول، خفگی سریع اقتصاد ایران از گذر تحریم که به نارضایتی عمومی منجر شده و به نوبه خود یا فشار بر رهبران کشور را افزایش می‌دهد و یا خواسته‌های واشنگتن در راستای سرنگونی رژیم را محقق می‌کند. دوم، سایه حمله نظامی فرسایشی که یا توسط ایالات متحده به تنهایی یا به کمک متحدان انجام می‌شود (خبرگزاری مهر، ۱۳۹۸). در این راستا آمریکا از هیچ تلاشی برای تحت فشار دادن ایران در زمینه‌های سیاسی و اقتصادی فروگذاری نکرده است. تروریستی اعلام کردن سپاه پاسداران، اعزام ناو، گروه و جنگنده‌های عملیاتی به خاورمیانه، تحریم صنایع فولاد و معدن، تحریم بخش اعظمی از تولیدات پتروشیمی ایران، ترور سردار قاسم سلیمانی، تلاش

همایش بین‌المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه‌ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

برای ایجاد ائتلاف بین غرب، اسرائیل و عرب نشان از سیاست فشار حداکثری بر ایران و حفظ منافع اسرائیل در منطقه می‌باشد. اما چیزی که مشخص می‌باشد کوچک شدن اقتصاد ایران تحت تاثیر این سیاست‌ها می‌باشد و ایران در روابط اقتصادی خود دچار بحران شده است. هرچند که توافق‌نامه‌ی تجارت ترجیحی با اتحادیه اقتصادی اوراسیا تا حدودی می‌تواند نقش تحریم‌ها را کم‌رنگ کند اما آسیب‌پذیر بودن این توافق‌نامه به دلیل مواردی پیش‌تر اشاره گردید، تحت تاثیر از سیاست حداکثری آمریکا بوده است و حجم معاملات را با کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در مسیر نزولی قرار داده است.

✓ پاندومی کووید-۱۹ یا کرونا در جهان

شیوع کرونا به یک همه‌گیری در سطح جهان، تبدیل شده و در اکثریت کشورهای جهان مشاهده می‌شود، به گونه‌ای که سازمان بهداشت جهانی آن را به صورت رسمی همه‌گیری جهانی (پاندمی) اعلام کرده است. تعطیلی کارخانه‌های متعدد در چین، کره جنوبی، ژاپن، هند، کشورهای اروپایی و به‌ویژه اروپای غربی، ایالات متحده آمریکا، کانادا و برخی کشورهای دیگر که به منظور جلوگیری از گسترش بیماری صورت گرفت، تجارت بین‌المللی و اقتصاد جهانی را با مشکلات عدیده‌ای روبرو کرده است و تداوم این روند، مشکلات را بیشتر خواهد نمود. کمبود کالاهای گوناگون در سطح جهان در کنار سایر عوامل، می‌تواند رشد اقتصاد جهانی را بیش از پیش با کندی مواجه سازد. باید توجه داشت که تولیدات برخی صنایع، مواد اولیه برخی صنایع دیگر هستند و تعطیلی کارخانه‌ها در برخی کشورها، می‌تواند زنجیره تامین مواد اولیه برخی کارخانه‌ها در کشورهای دیگر را با کمبودهایی مواجه سازد (آندره گالستیان، ۱۳۹۹). تجارت جهانی که تحت تاثیر جنگ تجاری در سال ۲۰۱۹ کاهش یافته بود، امسال نیز با کاهش بیشتری مواجه خواهد بود. سازمان تجارت جهانی در آخرین پیش‌بینی خود در ماه جاری میلادی گفته است: حجم تجارت جهانی بسته به مسیر اقتصاد جهان، ممکن است امسال ۱۲،۱۲ درصد تا ۳۱،۹ درصد کاهش یابد. در گزارش این سازمان آمده است: همه مناطق در سال ۲۰۲۰، کاهش دو رقمی نرخ صادرات و واردات را شاهد خواهند بود. بر اساس پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول، انتظار می‌رود، رشد اقتصادی جهان تا پایان سال سه درصد کاهش یابد. این نهاد بین‌المللی معتقد است تنها تعداد معدودی از کشورها، از جمله چین و هند، در سال ۲۰۲۰ رشد اقتصادی مثبت را تجربه خواهند کرد (تجارت نیوز، ۱۳۹۹). تراژدی ایران در ضربه دیدن از کرونا در شرایطی است که اقتصاد آن، پیش از این بیماری، از عوامل دیگری به‌ویژه تحریم‌ها به شدت آسیب دیده و

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

تقریباً نیمی از ده سال گذشته را با رشد منفی گذرانده است. در گزارش بانک جهانی می بینیم که اقتصاد ایران سال های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ را به ترتیب با نرخ رشد منهای ۴.۷ درصد و منهای ۸.۲ درصد گذرانده و امسال نیز، به پیش بینی همان سازمان، برای سومین سال متوالی به میزان ۵.۳ درصد سقوط می کند.

✓ عدم پیش بینی بازار در آینده و عدم تنوع پذیری مقصد صادرات

یکی دیگر از چالش های اقتصادی ایران چه در روابط با اتحادیه اوراسیا و چه در روابط اقتصادی با دیگر کشورها، عدم تنوع پذیری مقصد صادرات برای کالاهای مورد نظر می باشد. در کنار اقتصاد نفت محور ایران، تنوع کالاهای صادراتی در حجم معاملاتی زیاد در سطح پایینی قرار دارد؛ و غالباً مقصدهای صادراتی متنوعی نیز برای صادرات کالا در نظر گرفته نمی شود و بازاریابی ضعیفی برای یافتن بازارهای متنوع وجود دارد. جهان در حال گسترش و تغییر و تحول می باشد، هر کشوری متناسب با نیازها و منافع خود برنامه های اقتصادی را پیش می برد. داشتن برنامه های اقتصادی آینده گر مبتنی خوشبینانه ترین و بدبینانه ترین حالت، موجب تصمیم گیری ها و برنامه ریزی های دقیق تر می گردد. اتکا کردن به کالاهای محدود در مقاصد محدود، اقتصاد را آسیب پذیر می نماید. نمونه ی روشن این آسیب پذیری را می توان در محدود شدن واردات سیمان ایران به کشور قزاقستان در پی ممنوعیت واردات سیمان به این کشور مشاهده نمود. در تاریخ ۹ آوریل ۲۰۲۰ وزارت صنعت و توسعه زیرساخت های قزاقستان ممنوعیت واردات چهارنوع سیمان از کشورهای ثالث، منجمله ایران از ۲۷ آوریل ۲۰۲۰ به قزاقستان اعلام نمود که خود بحران جدیدی در صادرات سیمان ایران به آن کشور بوجود آورده است. عمده دلایل ان ممنوعیت فعال شدن یکی دوتا از کارخانجات سیمان این کشور اعلام شده است (سازمان توسعه و تجارت). یک تصمیم درون- کشوری در قزاقستان یک بحران صادراتی سیمان برای صادرکنندگان این کالا به وجود آورده است. این مورد نشان داده است که محدود شدن صادرات به یک بازیگر و عدم توانایی برای یافتن بازارهای متنوع مقصد یکی دیگر از آسیب هایی است که در چند ماه اخیر بخش صادرات ایران را در این قرارداد با اتحادیه به چالش کشیده است.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

نتیجه گیری

برای دستیابی به اهداف اقتصادی و رفع چالش‌های اقتصادی ایران، گسترش روابط تجاری بین ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. توسعه روابط تجاری متقابل می‌تواند در کاهش بحران‌های سیاسی منطقه‌ای نقش موثری ایفا نماید. ایران و اتحادیه با وجود مناسبات تجاری فعلی از روابط دوجانبه مناسبی برخوردارند که می‌تواند مشوقی برای تشکیل هم‌پیوندی تجاری منطقه‌ای محسوب شود. جدا از فرصت‌سازی‌های اتحادیه اقتصادی اوراسیا برای ایران، موانع و محدودیت‌های اقتصادی ایران راه را برای کسب منفعت حداکثری از این موافقت‌نامه کمرنگ نموده است. محدودیت‌هایی چون: عدم دیپلماسی فعال اقتصادی، محوریت قرار دادن روسیه در مبادلات تجاری خود و عدم توجه به مزیت‌های کشور عضو اتحادیه، اقتصاد نفت‌محور، عدم توجه به بخش خصوصی و حمل و نقل توسعه نیافته و ناکارآمد همانند حفره‌هایی در اقتصاد ایران، آسیب‌پذیری موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با اوراسیا را در برابر مسائلی چون پاندومی کرونا، سیاست فشار حداکثری آمریکا و تحریم‌ها افزایش داده است. لازم است برای رفع محدودیت‌ها و تدوین برنامه‌ای جامع اقتصادی در روابط تجاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا درک و شناخت درستی از محدودیت و مطلوبیت‌های داخلی و محدودیت و مزیت‌های کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا صورت گیرد. بنابراین پیشنهادات این مقاله برای رفع محدودیت‌های پیش‌روی روابط ایران با اتحادیه اوراسیا به صورت کوتاه و موردی به شرح زیر می‌باشد:

- شناخت دقیق از ظرفیت‌های تمامی کشورهای عضو اتحادیه در جهت استفاده از حداکثری از این ظرفیت؛ به عنوان مثال درک درست از موقعیت کشور بلاروس و افزایش مبادلات تجاری با این کشور می‌تواند دروازه‌ی ورود کالای ایرانی به اتحادیه اروپا باشد. مورد دیگر می‌توان به احساس تهدید ارمنستان از ترکیه و آذربایجان و عدم دسترسی کامل این کشور به مسیرهای امن تجاری اشاره نمود. جمهوری اسلامی ایران با شناخت دقیق از موقعیت ارتباطی و فراهم‌نمودن مسیرهای امن تجاری می‌تواند کشور ارمنستان را برای بهره‌مندی از این موقعیت ترغیب نموده و روابط تجاری خود با ارمنستان را افزایش دهد.
- استفاده از دیپلماسی کارآمد اقتصادی در کنار سیاست خارجی؛ یکی از موثرترین موارد که دیپلماسی اقتصادی ایران در روابط با اتحادیه اقتصادی اوراسیا را تقویت می‌نماید، فعال نمودن اتاق‌های بازرگانی و رایزنان بازرگانی در کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا است. موارد دیگر می‌توان به برگزاری اجلاس کمیون

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

- مشترک همکاری های اقتصادی و بازرگانی، دعوت از فعالان اقتصادی اتحادیه اوراسیا، تهیه بانک اطلاعاتی اقتصادی از کالاهای وارداتی و صادراتی کشورهای عضو و همچنین تهیه بانک اطلاعاتی از تجار ایرانی و تجار کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا.
- شناخت دقیق بازارهای مقصد، تنوع پذیری در کالاهای صادراتی و تنوع بازار؛ باتوجه به اینکه موافقتنامهی ترجیحی با اتحادیه اوراسیا یک جهش بزرگ اقتصادی در صادرات کالاهای غیرنفتی می باشد، جمهوری اسلامی ایران باید از این فرصت برای تنوع بخشیدن به صادرات کالا استفاده نماید. افزایش توان تولیدی بسیاری از کالاها از میان ۵۰۲ قلم کالای ترجیحی مورد توافق فرصت مناسبی برای گسترش روابط اقتصادی و تنوع بخشیدن به بازارهای مقصد صادرات کالا می باشد.
- توسعهی حمل و نقل؛ توسعه، بروزرسانی و پشتیبانی از سیستم حمل و نقل در کنار افزایش ضریب امنیت مسیرهای تجاری و ارائهی دقیق ایران از مزیت های ارتباطی خود به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا تا حدود زیادی می تواند آسیب های اقتصادی بر سر راه تجارت ترجیحی ایران و اوراسیا را مرتفع نماید.
- تمرکز و توجه به صادرات کالا در مقابل واردات؛ برای افزایش صادرات لازم است سیاست تجارت خارجی تقویت شود و مذاکراتی برای فراهم آوردن زمینه های انعقاد قراردادهای مشترک و توسعه صادرات و دستیابی به توازن نسبی در مبادلات خارجی انجام شود. همچنین در این راستا اتخاذ سیاست های پولی و مالی هماهنگ با سیاست های تجاری و صادراتی، استفاده صحیح از نظام ارزی و سیاست های ارزی مناسب، تعیین نرخ ارز قابل قبول، بهره برداری کامل از سیاست های مکمل نظیر سیاست های گمرکی، بازاریابی، اعتبار مناسب، توجه به اهمیت نقش نظام بانکی در توسعه صادرات و توجه لازم به فناوری نوین اطلاعات ضرورت دارد.

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

منابع

-ارغوانی پیرسلامی، فربرز و اسمعیلی، محدثه (۱۳۹۷)، چالش‌ها و موانع دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در منطقه خاورمیانه، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال بیست و ششم، شماره نودوهفت، ص: ۱۰۵-۷۱.

-اسلامی، محسن و فرزانه نقدی (۱۳۹۵)، ابزار تحریم و سیاست خارجی امریکا در قبال ایران، فصلنامه روابط خارجی، سال هشتم، شماره چهارم، ص: ۳۷-۷۱.

-اندیشکده راهبردی تبیین، "بع از کمپین ضد ایرانی فشار حداکثری؛ چه کسی خواهان مذاکره است؟"، ۹۸/۱/۲۶، قابل بازیابی در پیوند زیر:

<http://tabyincenter.ir/32574>

-بیگدلی علی، "حفظ امنیت اسرائیل و بهانه‌های تجاری دلایل خروج ترامپ از برجام"، دیپلماسی ایرانی، ۹۸/۱/۱۷، قابل بازیابی در پیوند زیر:

<http://irdiplomacy.ir/fa/news/1982592>

-تجارت نیوز، کرونا بر اقتصاد جهان چه تاثیری گذاشته است، ۹۹/۲/۷، کد مطلب: ۴۴۵۹۳۴، قابل دسترسی از لنک زیر:

<https://tejaratnews.com>

-حیدری، محمد و سهراب انعامی علمداری (۱۳۹۱)، دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره: ۲۰.

-خبرگزاری مهر، "سیاست فشار حداکثری ترامپ علیه ایران شکست خورد"، ۹۸/۵/۳۰، کدخبر 4698131، قابل بازیابی در لینک زیر:

<https://www.mehrnews.com/news/4698131/>

-زارعی، غفار و عباسی، اسماعیل (۱۳۹۷)، اتحادیه اقتصادی اوراسیا در چشم‌انداز روسی، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۱۰۴، ص: ۳۳-۶۰.

-سیمبر، رضا (۱۳۸۹)، سیاست خارجی آمریکا و تحریم‌های جدید علیه جمهوری اسلامی ایران، دانش سیاسی، سال ششم، شماره دوم، ص: ۱۰۷-۱۳۸.

-عسگری، منصور (۱۳۹۸)، عوامل موثر بر صادرات ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا، فصلنامه مدلسازی اقتصادی (سال سیزدهم، شماره ۳ «پیاپی»، ص: ۷۷-۱۰۲).

-فرسائی، شهرام؛ قاسمی، حاکم و نوازی، بهرام (۱۳۹۸)، فرصت‌های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در همگرایی با اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۱۰۸، ص: ۱۶۷-۱۴۱.

-گالسیان، آندره، "تبعات عمیق تر کرونا بر اقتصاد جهان در سال‌های پیش‌رو"، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۹۹/۵/۲۵، کد

همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای

International Conference on the Eurasian Economic Union and Geopolitical Role of Freezones in the Development of Regional Relations

خبر: ۸۳۹۰۸۰۲۲، قابل دسترسی از لینک زیر:

<https://www.irna.ir/news/83908022>

-مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری (۱۳۹۸)، توافقنامه تجارت ترجیحی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، شصت و هفتمین نشست گفتگوی راهبردی، شماره مسلسل: ۳۴۳، کد گزارش ۱۴۶-۹۸.

-مصطفی‌نژاد، عباس (۱۳۹۴)، چندجانبه گرایی نامتوازن در سیاست گذاری تحریم اقتصادی ایران، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۵، شماره ۳، ص: ۸۲۴-۸۰۱.

-معاونت پژوهش‌های اقتصادی دفتر مطالعات اقتصادی (۱۳۹۸)، اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو»، دوره دهم، سال سوم، شماره ثبت: ۵۳۷.

-مهکویی، حجت و گودرزی، مهناز (۱۳۹۷)، تاثیر اتحادیه اقتصادی اوراسیا بر موقعیت ژئواکونومیک جمهوری اسلامی ایران، مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۲، شماره ۲، ص: ۵۳۸-۵۱۹.

-میرفخرایی، سیدحسن (۱۳۹۴)، اتحادیه اقتصادی اوراسیا و الزامات ژئواکونومیک آن برای ایران، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، سال هشتم، شماره ۹۴، ص: ۱۴۳-۱۷۵.

-EurAsEC Today Annual Report(2011), "Eurasian Economic Community, Integration Committee Secretariat", Moscow 2011

-EEC (14 May 2018), "Moldova Granted Observer State Status at the EAEU", *Eurasian Economic Council*, Available at: <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/14-05-2018-3.aspx>, Accessed on: 21 October 2019.

-Eurasian Economic Commission, (2015 first 6 month), Eurasian Economic Integration: Facts and Figures, Press Office of the Eurasian Economic Commission-

-Fassi, E. and Zotti, A. (2018), "The EU and EAEU: Normative Power and Geopolitics in EU-Russia 'Shared Neighbourhood'", In C. Frappi and G. Pashayeva (Eds.), *Cooperation in Eurasia: Linking Identity, Security and Development* (pp. 21-52), Milano: Ledizioni LediPublishing

-https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2020_en.pdf

-Russia-led EEU & Israel may ink free trade pact in 2017", 2016, available: <https://www.rt.com/business/364530-eeu-israel-deal-talks>

آدرس دبیرخانه: تهران - سعادت آباد - بلوار فرحزادی - میدان کتاب - خیابان
کوهستان - کوچه گل آذین - بن بست یک - پلاک یک - طبقه سوم
آدرس سایت: www.iag.ir تلفن: ۰۲-۲۲۳۰۷۸۵۶۱ پست الکترونیکی: info@iag.ir

